

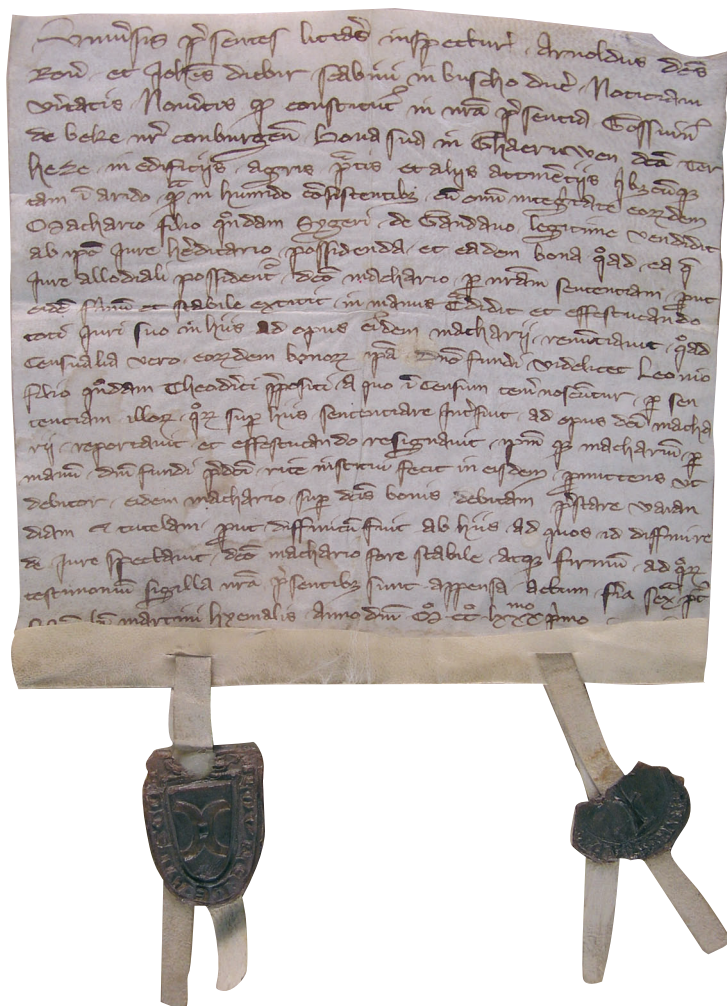
De schrijfhand van de Bossche stadssecretaris

Diepgaande studie naar opstellers oorkonden

Gerrit Verbeek*

In de loop van de dertiende en veertiende eeuw zien we in noordwest Europa een toenemende verschriftelijking van de samenleving. Terwijl in de voorgaande periode de nadruk op mondelinge bewijsvoering lag, is langzamerhand een verschuiving merkbaar naar schriftelijke neerslag van privileges, contracten en afspraken. Voor de steden, en dus ook voor de nog jonge stad 's-Hertogenbosch, betekende dit zeer concreet dat er personen nodig waren die zaken schriftelijk vast konden leggen. De vroegste geschiedenis van de Bossche stedelijke secretarie was tot het verschijnen van de dissertatie van Geertrui Van Synghel slechts fragmentarisch bekend. Studies naar o.a. het Bossche notariaat besteedden weliswaar aandacht aan de secretarie, maar de nadruk lag toch op een ander terrein.

Van Synghel probeert in haar dissertatie de structuur van de secretarie te reconstrueren en de personen en context waarin zij opereerden te beschrijven. Zij is bij haar onderzoek zeer gestructureerd en uitermate gedegen te werk gegaan. Allereerst heeft zij een paleografisch (handschrift-) onderzoek gedaan naar schrijfhanden in circa 5.600 (!) originele oorkonden, bijna 35.000 (!) pagina's uit de schepenprotocollen en een bij de vorige in het niet vallend aantal pagina's vonnisboeken en stadsrekeningen. Van Synghel was in staat hierin zeker 164

Een gezegelde akte op perkament of charter uit 1281. In de akte staat te lezen dat de Bossche burger Gozewijn van Beek zijn onroerend goed in Ghaeruwen (Gerwen of Herven ?) aan Macharius zoon van wijlen Siger van Gent heeft verkocht. De akte bevindt zich in het archief van de Tafel van de Heilige Geest. Doctor Geertrui Van Synghel identificeerde het handschrift als dat van een zekere Daniël, de eerste met naam bekende stadsclerk van Den Bosch. Daniël maakte tussen 1281 en 1311 akten op. Hij runde de Bossche secretarie als een eenmansbedrijf. (Foto: Stadsarchief/Jac. Biemans)

verschillende schrijfhanden te onderscheiden, die ofwel structureel dan wel incidenteel meewerkten aan het redigeren en schrijven van oorkonden en registers. Zij heeft, naast het beschrijvende deel, de gegevens uit de periode 1310-1449 in tijdvakken van veertien jaar door middel van tabellen en grafieken inzichtelijk gemaakt. Op de bijgevoegde cd-rom heeft de auteur het voorkomen van schrijfhanden zelfs per jaar en maand gespecificeerd. Ook zijn hierop afbeeldingen te vinden van een groot deel van de schrijfhanden en een Accesdatabase waarin de gegevens, voor zover van belang voor het onderzoek, van 5.753 oorkonden opgenomen zijn.

Hierna heeft zij aan de hand van vermeldingen in de bronnen, aantekeningen op de oorkonden en in de registers, getracht de gevonden schrijfhanden aan personen te koppelen. Ook de vergelijking van de gevonden handschriften met die in notariële akten, waar de schrijver wel vermeld staat, diende als hulpmiddel. Dit alles resulteerde, zeker bij de structureel in de secretarie opererende personen, in een veertigtal namen.

Vervolgens heeft Van Synghel de ontwikkeling van het 'dictaat', de gestandaardiseerde opbouw van de oorkonden, onderzocht. Het bleek dat er in 's-Hertogenbosch al snel sprake was van het gebruik daarvan, zeker wat betreft de standaard rechtshandelingen, zoals de overdracht van goederen en renten. Op de cd-rom bevindt zich een Wordbestand met een overzicht van de aangetroffen dictaatformules en -sleutels.

Ook de ontwikkeling in het gebruik van Latijn of Middelnederlands in de verschillende onderzochte bronnen komt aan bod. Het blijkt dat er geen eenduidige tendens is naar een toenemend gebruik van het Middelnederlands. Bij bepaalde brontypes - misschien mede om de monopoliepositie van de vele notarissen die in de secretarie werkzaam waren te versterken - weet het Latijn nog lang stand te houden en zelfs het Middelnederlands weer te verdringen.

Uiteindelijk stelden de onderzoeksgegevens Van Synghel in staat om de ontwikkeling van de secretarie en de daarbij betrokken personen te beschrijven.

Belangrijke conclusies zijn die betreffende de grootte van de secretarie, de uit te voeren werkzaamheden en een zekere taakverdeling. In de veertiende eeuw waren er gemiddeld twee secretarissen in vaste dienst, aangevuld door incidentele krachten, maar vanaf het eind van die eeuw nam hun aantal snel toe, tot vier of vijf vaste secretarissen/klerken. Ook maakte het onderzoek naar de namen van de secretarissen het mogelijk om het milieu waaruit de secretarissen afkomstig waren te reconstrueren en hun carrièreverloop te bepalen. Onder andere de academische vorming bleek een belangrijk element te zijn.

Naast de conclusies met betrekking tot de secretarie stelden de gevonden gegevens Van Synghel in staat om gegevens uit vroegere studies, zoals het ontstaanstijdstip van rekeningen en schepenprotocollen, gerelateerd aan de Zuid-Nederlandse steden, nader te specificeren, aan te vullen of, in een aantal gevallen, te corrigeren.

We mogen concluderen dat het uitermate arbeidsintensieve onderzoek van Van Synghel een waardevolle bijdrage is tot de kennis van de vroegste periode van 's-Hertogenbosch. Het is daarbij voor een groot deel wel een vrij technisch verhaal, wat gezien de toegepaste methodiek onvermijdelijk is. Jammer genoeg zien we telkens minder onderzoeken generaliseerd die om 'zitvlees' vragen, mede doordat voor langdurige projecten vaak niet genoeg geld beschikbaar wordt gesteld. Hoewel wenselijk, vrees ik dan ook dat dit soort onderzoek voor andere steden geen navolging zal vinden. 's-Hertogenbosch mag zich dan ook gelukkig prijzen dat deze dissertatie één van de vele vragen over haar verleden in belangrijke mate heeft beantwoord.

* Gerrit Verbeek is hoofd bureau A1B van het Stadsarchief 's-Hertogenbosch

Geertrui Van Synghel, *Actum in camera scriptorum oppidi de Buscoducis. De stedelijke secretarie van 's-Hertogenbosch tot ca. 1450* (Hilversum 2007; dissertatie)